

ภาค 3 จุดกำเนิดของความเชื่อ ความไม่เชื่อและการกระทำ
ทางสังคม

11. วัฒนธรรม

โดยปกติสังคมวิทยาเน้นความรู้ทางสังคมซึ่งหมายถึงตัวบุคคล แต่ทว่ามนุษยวิทยามีแนวโน้มที่จะศึกษาผลผลิตของมนุษย์ หรือที่เรียกว่า วัฒนธรรม สังคมและวัฒนธรรมมีความใกล้ชิดกันมาก โดยปกติเมื่อมีวัฒนธรรมจะต้องมีสังคมเสมอ แต่การมีสังคมไม่จำเป็นต้องมีวัฒนธรรมเสมอไป สัตว์ต่าง ๆ อาจรวมตัวเป็นสังคมได้ แต่ปราศจากวัฒนธรรม วัฒนธรรม ถอดศัพท์มาจาก "culture" ของภาษาอังกฤษ ซึ่งมีรากศัพท์มาจาก cultura ในภาษาละติน มีความหมายว่า การเพาะปลูก หรือการปลูกฝัง อธิบายได้ว่ามนุษย์เป็นผู้ปลูกฝังอบรมบ่มนิสัยให้เกิดความเจริญงอกงาม วัฒนธรรมในความหมายทั่วไป หมายถึง ความเป็นระเบียบ ความมีวินัย เช่น เมื่อพูดถึงบุคคลหนึ่งว่าเป็นคนมีวัฒนธรรม ก็หมายถึงเป็นคนมีระเบียบวินัย วัฒนธรรม ตามนัยแห่งสังคมศาสตร์ได้แก่ พฤติกรรมที่เข้ารูปแบบหรือมีลักษณะเป็น "กระสวน" (behavior pattern) ซึ่งมีการส่งต่อถ่ายทอดโดยใช้สัญลักษณ์ วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา วัฒนธรรม ตามนัยแห่งทฤษฎี ความเชื่อ ความไม่เชื่อ และการกระทำทางสังคม หมายถึง 1) ผลผลิตของพฤติกรรม เช่น สหิการเมือง รัฐธรรมนูญ หัตถศิลป์ ความเชื่อ ค่านิยม ความรู้ต่าง ๆ (2) ความหมายที่เกี่ยวข้องกับผลผลิตของพฤติกรรม (3) วิธีทางเลือกแห่งพฤติกรรม

ผู้กระทำทางสังคม.....บุคคล หรือองค์การ จะเป็นผู้เลือกปฏิบัติในสิ่งที่มีความหมายแก่เขา เช่น การยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ เช่น ประเพณีบวชนาค ประเพณีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ สิ่งเหล่านี้เป็นพฤติกรรมที่เขาได้

เลือกสรรแล้ว ก็จะกลายเป็นความเชื่อของเขา โดยที่เขายอมรับว่าการกระทำเหล่านี้เป็นสิ่งที่ดีงาม ส่วนสิ่งที่เขาไม่ยอมรับมาปฏิบัติจะกลายเป็นความไม่เชื่อของเขา ความไม่เชื่อ (disbeliefs) คือ ความหมายที่ผู้กระทำยอมรับว่าเป็นเรื่องไม่จริง ไม่เที่ยงตรงหรือเชื่อถือไม่ได้ ดังนั้น การเลือกสรร (selection) จึงเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของสังคม

เมื่อเราทราบความหมายของวัฒนธรรมแล้ว ต่อไปจะได้กล่าวถึง วัฒนธรรม 3 แบบ ได้แก่ วัฒนธรรมทั่วไป วัฒนธรรมชาติ และวัฒนธรรมชุมชน วัฒนธรรมทั้ง 3 แบบนี้ มีลักษณะแตกต่างกันเพราะเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ไม่เหมือนกัน เพราะฉะนั้นความหมายและวิถีทางเลือกแห่งพฤติกรรมก็จะแตกต่างกันไปด้วย

โดยปกติวัฒนธรรมทั่วไปถูกระบุโดยพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ วัฒนธรรมกระจุกกระจายตามที่ตั้งต่าง ๆ กัน ตัวอย่าง วัฒนธรรมตะวันตก รวมออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์เข้าไว้ด้วย นอกเหนือจากนี้ วัฒนธรรมสองอย่างหรือมากกว่าสองอย่างขึ้นไปรวมอยู่ในทวีปเดียวกัน คุณลักษณะหนึ่งหรือสองอย่างอาจจะใช้ในการระบุถึงวัฒนธรรมทั่วไป โปรดพิจารณาตัวอย่างดังต่อไปนี้ (1) วัฒนธรรมตะวันตก-ยิว-คริสเตียน (2) วัฒนธรรมรัสเซีย-ยุโรปเอเชีย (3) วัฒนธรรมอาฟริกาเหนือ-มุสลิม (4) วัฒนธรรมอาฟริกาใต้ (5) วัฒนธรรมอินเดีย-ฮินดู (6) วัฒนธรรมพุทธศาสนาตะวันออกไกล (7) วัฒนธรรมจีน (8) วัฒนธรรมจีนไท-ญี่ปุ่น วัฒนธรรมส่วนใหญ่เหล่านี้จะมีในประเทศต่างๆ มากกว่าหนึ่งประเทศ และจะแปรลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์เหมือนกัน ภายใต้วัฒนธรรมทั่วไปเหล่านี้ การสื่อสารอย่างมีความหมาย

สมบูรณ์จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อสามารถเอาชนะอุปสรรคทางด้านภาษาได้ เมื่อภาษาไม่
เป็นอุปสรรค การถ่ายทอดวัฒนธรรมก็จะเป็นไปอย่างรวดเร็ว บุคคลในแต่ละ
วัฒนธรรมจะแชร์ ความรู้ ความเชื่อ ทัศนคติ ค่านิยมต่าง ๆ ซึ่งกันและกันจากแผน
ภูมิที่ 1. จะเห็นตัวอย่างของสิ่งต่าง ๆ (referents) ซึ่งโดยปกติเราจะพบ
ในสายธารของการสื่อสารของวัฒนธรรมทั่วไป

โดยปกติชาติต่าง ๆ จะมีวัฒนธรรมทั่วไปร่วมกัน นอกจากนี้แต่ละชาติ
ก็จะมีวัฒนธรรมประจำชาติของตนเอง ชาติแต่ละชาติมีประวัติศาสตร์ ภาษา
ทรัพยากรธรรมชาติ ภูเขา แม่น้ำ เมือง และรูปแบบของที่อยู่อาศัย มีลักษณะ
เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง มีสถาบันต่าง ๆ เช่น โรงเรียน วัด เป็นต้น

แผนภูมิที่ 1
วัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ในสังคม

1. ระบบการเมือง
2. ระบบเศรษฐกิจ
3. ระบบครอบครัว
4. ระบบศาสนา
5. คนตรี
6. ศิลปะ ภาพวาด รูปปั้น
7. ระบบปรัชญา
8. ระบบการศึกษา
9. ระบบความรู้ และเทคโนโลยีต่าง ๆ
10. รูปแบบการกีฬาพยายามาอ
11. ผู้ประพันธ์เพลง กวี ศิลปิน
12. ผู้นำทางศาสนา ผู้นำทางการเมือง และนายพลในสงครามโลก
13. ผู้ประพันธ์ ผู้ค้นพบ และนักเทคโนโลยี
14. ภาษา

ครอบครัว กิจกรรมทางบ้าน เศรษฐกิจ และสโมสรมีผู้นำทางการเมือง นายพล นักวิทยาศาสตร์ ผู้สื่อข่าวและนักกีฬา นอกจากนี้ ยังมีสิ่งต่าง ๆ อีกมากเป็นของตนเอง ซึ่งในวัฒนธรรมอื่นไม่มี หรือไม่มีอยู่ในสายธารของการสื่อสารของชาติอื่น ชาวสวีเดนออกเสียงกันในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งนักทองเที่ยวชาวอเมริกันอาจจะรู้เรื่องเพียงเล็กน้อย หรือชาวอเมริกันสนใจถึงสิ่งต่าง ๆ ซึ่งชาวฝรั่งเศสอาจจะไม่รู้เรื่องเลย ในทำนองเดียวกันถ้าเรามุ่งความสนใจไปยังสิ่งที่มีอยู่ในสายธารของการสื่อสารในชุมชนสิ่งต่าง ๆ อาจจะไม่ได้อยู่ในสายธารของการสื่อสารในชาติ และอาจไม่มีอยู่ในสายธารการสื่อสารในชุมชน ห่างไปทางใต้ 55 กิโลเมตร สิ่งเหล่านี้รวมถึงผู้นำทางการเมืองท้องถิ่น ผู้นำทางศาสนาและองค์การทางสังคม มีทั้งเจ้าของธุรกิจและผู้จัดการโรงงานอุตสาหกรรมและครู-อาจารย์และเจ้าหน้าที่ของโรงเรียน มีนักฟุตบอลยอดเยี่ยม ทีมบาสเกตบอล และทีมเบสบอล ผู้ประกาศข่าวทางวิทยุกระจายเสียงและนักหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น มีองค์การ ร้านค้า โรงงาน โรงเรียน วัด และสโมสรมีการเกิด การแต่งงานและการตาย มีเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ น้ำท่วมใหญ่ในปี พ.ศ. 2522 ไฟไหม้ในปี พ.ศ. 2524 โรคระบาดในปี พ.ศ. 2525 จากตัวอย่างเหล่านี้แสดงให้เห็นว่ายังมีสิ่งต่าง ๆ อีกมากมายในสายธารของการสื่อสารที่เราอาจจะไม่พบในวัฒนธรรมทั่วไปหรือวัฒนธรรมแห่งชาติ ในวัฒนธรรมชุมชนนั้นประกอบด้วยบุคคลและองค์การมากมายในขณะที่วัฒนธรรมทั่วไปและวัฒนธรรมแห่งชาตินั้นถูกบรรจุไว้ด้วยบุคคลและองค์การเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ถ้าหากเราให้คำจำกัดความของวัฒนธรรมว่า

วัฒนธรรม หมายถึง เนื้อหาที่อยู่ในสายธารของการสื่อสาร จะทำให้เราตระหนักถึงข้อเท็จจริงว่า การสื่อสาร เน้นสื่อกลางของการปฏิสัมพันธ์

กัน บุคคลและองค์การ มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและองค์การอื่น ๆ โดยใช้วิธีการสื่อสาร เพราะฉะนั้นบุคคลและองค์การ เป็นผู้ที่สอดคล้องความหมาย และวิถีทางเลือกแห่งพฤติกรรมเข้าสู่สายธารการสื่อสาร ลักษณะของการสื่อสาร อาจจะเป็นแบบตัวต่อตัว การพูด การเขียน การบรรยาย การสาธิต บทความหรือหนังสือ ทฤษฎี และระบบความเชื่อของนักวิทยาศาสตร์ ผู้วิจารณ์ เป็นระบบความหมายที่มีอยู่ในสายธารของการสื่อสาร ระบบความเชื่อทางศาสนา พรรคการเมืองและองค์การที่มีความสนใจเป็นพิเศษในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยสมาชิกและคนอื่น ๆ จนกลายเป็นระบบความหมายและวิถีแห่งการประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ ในสายธารของการสื่อสาร ภายในคณะต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย อาจารย์ ผู้สอนอาจจะสนับสนุนทฤษฎีต่าง ๆ กันเพื่ออธิบายปรากฏการณ์อย่างเดียวกันในการแสดงออกเกี่ยวกับทฤษฎีหรือความเชื่อของเขามีต่อเรื่องนั้น ๆ บุคคลเหล่านี้ได้ทำการสอดคล้องทฤษฎีเข้าไว้ในสายธารของการสื่อสาร ซึ่งจะกลายเป็นความหมาย ในสายธารแห่งการสื่อสาร หรือวิถีทางแห่งการประพฤติปฏิบัติ นักศึกษาที่ได้รับฟังทฤษฎีหนึ่งทฤษฎีใด โดยเฉพาะอาจจะยอมรับว่าทฤษฎีนั้นถูกต้องและรับไปปฏิบัติ ซึ่งต่อมาก็คงกลายเป็นหลักที่เขายึดถือ คนอื่น ๆ เมื่อได้ยินได้ฟังทฤษฎีแล้วอาจจะไม่เชื่อ ดังนั้นทฤษฎีนั้นก็กลายเป็นระบบความไม่เชื่อ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างสังคมและวัฒนธรรมก็จะเป็นดังในตัวอย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ความเชื่อและความไม่เชื่อของสังคมจะกลายเป็นความหมายในสายธารของการสื่อสาร

วัฒนธรรมมีลักษณะคล้ายกับร้านขายอาหาร ห้างสรรพสินค้า หรือซูเปอร์มาร์เก็ต สินค้าทุกอย่างได้ถูกนำมารวมไว้ในร้านเพื่อให้ลูกค้าได้เลือกซื้อ สิ่งของเหล่านี้กลายเป็นทางเลือกที่มีอยู่สำหรับลูกค้า สิ่งของบางอย่าง

เขาอาจจะพิจารณาซื้อไปใช้ แต่ก็มีสิ่งของเป็นจำนวนมากที่เขาไม่สนใจ ถึงแม้ว่าเขาอาจจะตระหนักดีว่ามีอยู่ในร้าน ในขณะที่เขาอาจจะไม่สนใจ แต่โอกาสหน้าเขาอาจจะย้อนกลับมาซื้ออีกได้ อย่างไรก็ตามก็อาจจะมียางสิ่ง ที่เขาไม่เคยพิจารณาอย่างจริงจัง ถึงแม้ว่ามันจะมีปรากฏอยู่ตลอดเวลาก็ตาม

วัฒนธรรมเสนอทางเลือกที่เป็นไปได้ซึ่งบุคคลหรือองค์การซึ่งอยู่วัฒนธรรมเดียวกันอาจจะรับไปปฏิบัติ อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมเป็นเพียงผู้เสนอทางเลือก แต่วัฒนธรรมไม่ได้ควบคุมการเลือกสรรนั้น ในขณะที่ยังมีระบบความหมายอีกมากมายภายในสายธารของการสื่อสาร ที่วัฒนธรรมทั้งหมดไม่ได้จับหรือรวมเข้าไว้ เช่นเดียวกัน เรือที่แล่นอยู่ในมหาสมุทร วัฒนธรรมคือเนื้อหาของสายธารของการสื่อสาร ที่ไม่ได้มีการจัดระบบ ดังนั้นอาจจะมีหน่วยอิสระที่ไม่มีความสัมพันธ์กับหน่วยของระบบที่ใหญ่กว่า

ปรากฏการณ์ในลักษณะเช่นนี้ อาจจะอธิบายได้ว่าเป็นลักษณะของ "วัฒนธรรมภายในวัฒนธรรม" หรือวัฒนธรรมย่อย ความคิดพื้นฐานของการจำกัดความวัฒนธรรมว่าเป็นเนื้อหาของสายธารการสื่อสาร คือ ความหมายและวิถีทางเลือกแห่งพฤติกรรม เป็นที่เข้าใจกันของบรรดาผู้สื่อสารภายในวัฒนธรรม และการปฏิสัมพันธ์กัน หรือการสื่อสารแบบบุคคลวิถี (two-way communication) เป็นสิ่งที่ทำได้ วัฒนธรรมย่อยอาจจะแร้งความหมายและวิถีทางเลือกแห่งพฤติกรรมในวัฒนธรรมแห่งชาติ แต่ความหมายเหล่านี้ อาจจะมีหลายสิ่งที่มีความหมายและวิถีแห่งพฤติกรรมที่เข้าใจกันภายในวัฒนธรรมย่อยนั้น แต่คนอื่นในชาติเดียวกันอาจจะไม่เข้าใจ ตัวอย่างเช่น วัฒนธรรมมอรมอน วัฒนธรรมอเมริกัน-สเปนิช

วัฒนธรรมอเมริกัน-นิโกร ในประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นต้น

ในกรณีที่ขาดการสื่อสารในสิ่งต่าง ๆ บุคคลไม่เข้าใจความหมายที่แท้จริงว่าคนอื่นพูดอะไรหรือทำอะไร ก็จะก่อให้เกิดวัฒนธรรมย่อยขึ้นมา

ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและบุคคลที่สำคัญที่สุดคือ การเข้าใจความหมายและพฤติกรรม บุคคลมีชีวิตอยู่และได้รับการอบรมสั่งสอนจากชุมชน ความหมายและสิ่งต่าง ๆ บุคคลรับมาโดยผ่านกระบวนการอบรมสั่งสอนทางสังคม โรงเรียน ตำราและสื่อสารมวลชนต่าง ๆ จะสื่อความหมายเกี่ยวกับวัฒนธรรมแห่งชาติ ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมแห่งชาติภายในวัฒนธรรมทั่วไป และความรู้เล็ก ๆ น้อย ๆ เกี่ยวกับ วัฒนธรรมทั่วไป วัฒนธรรมชุมชน วัฒนธรรมแห่งชาติ

วัฒนธรรมชุมชนมีความหมายแตกต่างจากวัฒนธรรมแห่งชาติ วัฒนธรรมแห่งชาติและวัฒนธรรมทั่วไปสื่อสารกันได้ ทั้งนี้เนื่องจากความสะดวกสบายในการสื่อสารแต่เราจะพบในชุมชนชนบทที่โดดเดี่ยว หรือแหล่งสลัมในเมือง การติดต่อสื่อสารยากลำบากดังนั้นวัฒนธรรมของชุมชนย่อมจะแตกต่างจากวัฒนธรรมแห่งชาติ

วัฒนธรรมจึงเป็นสายธาร ของการสื่อสาร... เสนอทางเลือกให้บุคคลรับไปปฏิบัติให้เหมาะสมกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ในสังคม